

≡ KNIHA ZLIN

Attila **bartis**

KLID

The translation of this work was supported by the Translation fund of the Hungarian Book Foundation, Budapest.

Copyright © Attila Bartis, 2001
First edition: Magvető, 2001 Budapest
Translation © Kateřina Horváthová, 2010
Epilogue © Ondřej Kavalír, 2010
Cover and layout © Lucie Mrázová, 2010

ISBN 978-80-87162-26-2

Pohřeb byl v sobotu dopoledne v jedenáct, i když bych nejraději pár dní počkal, jestli nepřijede Ester, ale další mrazení nechtěli povolit ani za příplatek, žena v pohřebním ústavu se odvolávala na nějaké nové nařízení a ptala se, proč ji nezpopelním, vždyť je to levnější a také praktičtější, můžu si vybrat termín, který vyhovuje celé rodině, na což jsem řekl jen to, že matku spálit nenechám, to už je lepší ta sobota, a zaplatil jsem dopředu sumu za tři dny uskladnění, kterou mi naučtovala, potom do knihy odvozů zapsala: sedm set čtyři-do země-Kerepešský hřbitov, položila přede mě nějaké papíry a kuličkovým perem mi ukázala, kam se mám podepsat.

Musím říct, že když mi ta žena v ústavu doporučila kremaci, na okamžik jsem zaváhal, protože jsem si vzpomněl na matčiny hysterické prostocviky: podívej, takhle tam všichni dřepěj, říkála, a chytajíc se opěradla tonetky vedle postele, mi ukazovala, jak si sedají nebožtíci v peci, protože pár měsíců předtím o tom viděla nějaký dokumentární pořad a od té doby omílala tuhle písničku každé ráno, já jí sice říkal: uklidněte se, matko, zpopelněná nebudete, a dávejte pozor, jinak si vylijete čaj. Ale za pár dní spustila znovu o tom, jak je kremace bezbožná, a já jsem věděl, že se bojí toho, že ten, kdo bude spálen, už nevstane z mrtvých, a to mi vlastně imponovalo, protože za celej život s Bohem neměla nikdy nic

společného. Ke konci mě už dokonce nutila, abych přísahal, že neskončí v krematoriu, protože ona zakazuje, aby ji zpopelnili, načež jsem jí řekl, že nebudu přísahat při ničem, vždyť má to štěstí, že ještě může chodit, tak ať si hezky zajde k notářovi, ten jí dá písemně, že ji nesmějí spálit; teprve pak toho nechala, protože patnáct let měla hrůzu vyjít z bytu.

Tak jsem si ji na chvíli představil, jak si zrovna sedá, i když už se přitom neopírá o tonetku, ale pak jsem si vzpomněl na Ester, co když se přece jen vrátí, protože jsem chtěl, aby viděla její vyzáblé tělo, nehty ohryzané poslední noc až ke konečkům sukovitých prstů se sedmi pamětními prsteny, od pamětního prstenu za nejlepší Julii sezony, přes pamětní prsten přátel poezie až po pamětní prsten z moskevského festivalu. Prsteny, z nichž už dávno slezlo zlato a které jí zbarvily kořeny prstů nazeleno nebo načerno podle toho, jestli byly z mědi nebo z hliníku. Chtěl jsem, aby viděla její slámově žluté vlasy ulepené od laku, na nichž se přeliv rozmazával rok od roku flekatěji a pod kterými už prosvítala popelavě šedá pokožka. Její prsa, znovu pevná posmrtnou ztuhlostí, která si kdysi po měsíci kojení začala natírat solí, aby se jí nevytahaly bradavky, ale hlavně jsem chtěl, aby viděla ten mrtvý pohled, pohled, který se nelišil naprosto v ničem od způsobu, jakým se dívala, když ještě žila, a jehož namodralý svit bude od soboty osvětlovat hloubku patnáct let čekajícího hrobu, jelikož ty oči nešlo zatlačit.

Smuteční oznámení nebylo potřeba, vždyť už půldruhého desetiletí neměla žádné známé, a také jsem nechtěl, aby na Kerepešský hřbitov chodil kdokoli kromě Ester. Ostatně ta smuteční oznámení nesnáším, v matčině šuplíku jich bylo aspoň

třicet. Jelikož některé organizace zapoměly matčino jméno vymazat ze svých protokolů a seznamů čestných hostů, přinesl pošťák jedno parte i předloni a matka si ho četla několik dnů:

Chudák Winklerovic kluk, jak ten uměl zahrát Lakomce, není ten život hrozný? Že i tak výjimeční herci tam musí, všichni bez výjimky... Strašné. To je prostě strašné. Pamatuj si, synku, dneska Winkler, zítra ty. Bez pardonu. Ať chceš, nebo nechceš...

Někdy všechna ta parte jedno po druhém vytáhla ze šuplíku a vyložila je do řady na stůl, jako nějaký pasiáns. Byly od toho neustálého ohmatávání celé ulepené jako vykládací karty cikánek, akorát že z nich bylo možné přesněji určit hodinu smrti než z karet, a jestli tragickynáhle nebo podlouhémzápasesnemocí. Hodiny dokázala řadit oznámení s černým okrajem, jednou chronologicky, pak zase v pořadí podle věku zesnulých či podle náboženského vyznání a k tomu pila mátový čaj.

Protestanti umírají v průměru o šest a půl roku dříve než my. To nemůže být náhoda. Takové věci se vůbec nedějí náhodou, synku, řekla.

Určitě máte pravdu, matko, ale já mám teď práci, řekl jsem a ona odešla do svého pokoje a znovu počítala, jaká sorta lidí žije nejdéle.

Tu neděli předtím jsem jel na autorské čtení na venkov. Taková pozvání jsem nebral ani tak kvůli penězům, ale abych se dostal z toho dusna. Nakoupil jsem, uvařil, pak jsem zamkl dveře a ještě po druhém otočení klíčem jsem slyšel: kdysevrátíš?

Co nejdřív, nejpozději zítra večer, matko. Polévku máte v lednici, nezapomeňte si ji ohřát, televizi na noc vypněte, řekl jsem znovu, ale teď už jen dveřím,

zabezpečeným dvěma patentními zámky, na které dala přidělat dvojitý bezpečnostní řetěz, podle svých hledisek nikoli bezdůvodně, stejně jako podle svých hledisek nikoli bezdůvodně měla doma hasicí přístroj a dezinfekční prostředky a nedobytnou pokladnu značky Wertheim, a nikoli bezdůvodně jsem musel celé týdny otevírat veškerou její poštu, protože v televizi viděla, co zůstalo z nějakého premiéra nebo starosty, když otevřel obálku s dopisem.

Zbyly z něj jen cucky, synku, ukazovali, jak se válejí všude kolem psacího stolu, řekla a rychle odběhla na záchod, jako by to otvírání obálek nechala na mně vlastně jen proto, že se jí chce čůrat.

A potom jednou uprostřed noci zabušila na dveře mého pokoje, a zůstala stát na prahu, protože nikdy nevěšla dovnitř, když jsem byl doma, a spustila, že prej ji chci tím kouřem určitě oddělat, proto tu mám tak nahulíno, a já na to: hned to vyvětrám, matko, ale ona stála dál.

Co je vám, matko? zeptal jsem se.

Však ty to moc dobře víš. Nechci, abys mi četl poštu. Je to můj život, moje soukromí, do kterého ti nic není, rozumíš?

Já na to, že dobře, už jí poštu otevírat nebudu, ale teď ať už si jde konečně lehnout, vždyť jsou tři ráno, a v posledních měsících jsem jí už žádný dopis nenapsal.

Na nádraží jsem šel pěšky, byla to jen necelá půlhodina volnou chůzí a procházku jsem už potřeboval jako sůl. Vždycky, když někam musím, trochu se předtím projdu. I když vyrazím třeba jen do krámu, udělám kolečko po Muzejní zahradě nebo kolem bloku a přitom se připravuju na věty, které

nekončí tím věčným matko. Ačkoli to vlastně není úplně přesné. Musel jsem se připravit nejen na úplně jiné věty, ale také na úplně jiná gesta, i na úplně jiný způsob dýchání. Prvních pár minut vždycky připomínalo zemi nikoho, vždyť celých patnáct let se mezi kdysevrátíš a kdesbyl měnila roční období, Dunaj se vyléval z břehů a říše hanby se rozpadala na kusy. Všechno se dělo mezi kdysevrátíš a kdesbyl: makléři zakládali náboženství, bilanční účetní přepisovali zjevení svatého Jana, tornáda pojmenovávali po divách a zemětřesení po politicích, bylo rozdáno patnáct Nobelových cen a zrovna tolik starých žen uprchlo na člunu z posledního ostrova malomocných. Mezi jediné kdysevrátíš a kdesbyl se vešlo spuštění tři sociálních zákonů a vypuštění tří set umělých družic, přičemž současně v Asii prohlásili tři jazyky za mrtvé a v Chile odstranili metodou zavalení šachty tři tisíce politických vězňů. Od kdysevrátíš do kdesbyl zkrachovala nejbližší večerka a čtvrtí obcházel falešný výběrčí poplatků; po pašované vodce plné metanolu oslepl starý pošťák a na ulici vytryskl mohutný gejzír splašků ze sběrného kanálu. A mezi těmito dvěma otázkami také vykopal domovník plod z břicha vlastní dceři, poté co mu čtrnáctiletá Emóke oznámila, že pana učitele tělocviků z celého srdce miluje, a nechtěla jít na potrat. Poprvé ji otec kopl do břicha ve chvíli, kdy se mě matka zeptala: kdysevrátíš, a než jsem se vrátil od Ester s báchorkou, že jsem byl jen na koncertě, měla už Emóke za sebou první operaci.

Řekl jsem si, že když už jsem to autorské čtení vzal, musím to zvládnout se vším všudy, vždyť tam jdu z vlastní vůle. Takže když budou otázky, odpovím na ně, do venkovské knihovny zvou člověka přece

proto, aby se ho obecenstvo mohlo ptát: proč píšete, na čem teď právě pracujete, jste spokojen s dosaženými výsledky, nebo jste očekával víc? Taky jsem si poznamenal předem pár odpovědí na kus papíru, abych si pak nemusel lámat hlavu na místě, protože nejsem dost pohotový, a když mluvím spatra, vyznívají moje odpovědi dost hluše, a už se také stalo, že jsem se málem propadl hanbou, když jsem přijal pozvání do jednoho přímého přenosu, kde moderátorka zpovídala tři spisovatele, a ve chvíli, kdy na mě přišla řada a měl jsem odpovědět na otázku, proč píšu, jsem nebyl schopen myslet na nic jiného než na matku, jak sedí doma u televize, usrkává mátový čaj, a jakmile přijdu domů, uvítá mě otázkou, kdesbylsynku. Tehdy jsem v živém vysílání prohlásil, že psaní je sebevraždou zbabělců, ale hned v následující vteřině mi došlo, že takové věci se říkat nemají, a moderátorka mě taky hned usadila, že by na místě dokázala vychrlit celý slovník spisovatelů, kteří, když už sebevražda, si radši zvolili provaz nebo skok pod nákladní vlak, a od té chvíle se už ptala jen těch dvou spisovatelů, kteří, to se jim musí nechat, odpovídali mnohem rozvážněji, a já seděl třicet minut jako zařezaný ve světle reflektorů, byl jsem takříkajíc na hanbě kvůli jedné nepovedené větě. A sotva jsem přišel domů, matka se hned ptala: kdesbylsynku? Nechals mě tu půl dne úplně samotnou, ani televize nefunguje, a já moc dobře věděl, že televizi máme v pořádku, že matka jednoduše rozladila kanál, aby mohla dělat, že nic neviděla.

Později jsem si zvykl mít pro podobné příležitosti předem připravené odpovědi, a začal jsem od novinářů žádat otázky dopředu a potom jsem bděl dvě až tři noci, abych vymyslel alespoň trochu

přijatelné odpovědi na ta ustavičná proč, na která mohou být zvědaví čtenáři literárních periodik nebo ženských magazínů. Ne že by tyto odpovědi byly nějak vyčerpávající, spíš naopak, vlastně měly k pravdě mnohem dál než nějaké zmatené sámne-
vím nebo tobychtakérádvěděl, ale byly alespoň jasné a nápadité, takže jsem se za ně nemusel stydět, no ať je to, jak chce, prostě jsem se rozhodl, že se pokusím splnit očekávání, která jsou vlastně zcela oprávněná, a pokud dojde po předčítání i na guláš a slivovici, tak si hezky dám a nebudu předstírat, že mi není dobře, jako před půl rokem, kdy jsem se snažil vyhnout se večeri se starostou obce a jeho patolízaly, jenže to simulování mi šlo nakonec tak dobře, že jsem toho nedokázal nechat, ani když už jsem dávno seděl v nádražní hospodě.

Výhybkář mě vzal k sobě, takže jsem noc strávil u něj doma. A vždycky, když vyběhl ven přehodit výhybku, přišla mi jeho žena vyměnit studený obklad na čele.

„Tohle je půlnoční rychlík,“ řekla a přiložila mi na čelo šátek navlhčený vodou ze studny.

„Tohle je osobák v jednu dvacet,“ pověděla a znovu namočila hadr v kbelíku. Když projížděl nákladák ve tři patnáct, zařval jsem na ni: „Máš slany kozy, ty děvko,“ a ona se rozbřečela a začala prosit muže, aby nasedl na kolo a jel pro doktora, muž ale na to, že doktor by tu byl na nic, protože se to týká jen mě a toho, na koho křičím.

Probudil mě až rachot v deset čtyřicet pět a už mi nic nebylo, výhybkář podřimoval na židli opřený o paprapet okna, z kterého visely trsy muškátů, a železničářská čepice, která mu sklouzla do týla, ho chránila před letním sluncem. Jeho žena mi zatím šoupla pod

nos míchaná vajíčka na cibulce a hrnek čaje, potom se posadila na opačný konec stolu a bez hlesu sledovala, jak jí, zatímco luštila hrách nebo fazole. Několik minut nebylo slyšet nic jiného než železničářovo chrápání, hrách či fazole skákající do lavoru a příbor, jak břínká o můj talíř, jako by tyto tři zvuky naplňovaly veškerenstvo od počátků věků. A vidlička vždycky cinkla o kameninovou misku právě v tu chvíli, kdy v ženiných rukou pukl další lusk, a tak jsme společně hráli hudbu vyplňující vesmírný prostor, dokud se neozval zvonek u výhybky nebo jsem nesnědl vajíčka nebo dokud se lavor nezaplnil fazolemi až po okraj, na to už si nevzpomínám, ale je to vlastně fuk.

„Máte cigára?“ zeptala se žena.

„Ne, ale koupím si je v jídelním voze,“ řekl jsem.

„Tenhle vlak jede bez jídelňáku,“ řekla a vytáhla muže z kapsy tři Symfonie.

„Děkuju,“ řekl jsem.

„Vemte si s sebou i tohle,“ řekla a do lahvičky od citronové šťávy mi nalila neskafe.

„Děkuju,“ řekl jsem.

„Dávejte na sebe pozor,“ řekla.

„Děkuju,“ rozloučil jsem se a už mě vezl osobák ve dvanáct deset do Pešti, i když jsem na vteřinu zadoufal, že se tam nikdy nevrátím, že přece dráhy mají někde u nějaké postranní koleje ještě jiný podobný služební domek jedna plus jedna se zahrádkou. A když jsem přišel domů, matka mě ani nepozdravila, protože jsem se opozdil o půl dne. Seděla zase u sebe před zrnitou obrazovkou, s řinkotem míchala mátový čaj, vzala si valeriánské kapky, před zrcadlem, které ukradla ve své někdejší divadelní šatně, si upravila hedvábný župan, pak chvíli v předsíni rachotila oběma bezpečnostními řetězy,

a až potom stanula přede dveřmi mého pokoje. Několik minut jsem slyšel, jak lapá po dechu, cítil jsem mandlovou vůni jejího potu a věděl jsem, že se připravuje, aby mohla jako obvykle spustit. Pustil jsem tedy pero z ruky a taky jsem si dopředu formuloval, co jí řeknu, tak jsme to totiž dělávali vždycky, a pak konečně zabouchala na dveře.

„Kdesbylsynku,“ ptala se, přestože to moc dobře věděla.

„Měl jsem autorské čtení na venkově, matko,“

„Zakazuji ti, abys ten škvár někomu četl.“

„Proč škvár, matko?“

„Však ty moc dobře víš, proč. Víckrát se neopovazuj psát o mně nekrolog.“

„Vždyť jsou to povídky, matko.“

„Jsou to odpornosti, hnusy. Hnusy, za který by ses měl stydět. Něco takového se může vylihnout jen v tý tvý zvrácený palici.“

Možná máte pravdu, ale teď už si běžte lehnout, už jsou tři pryč,“ řekl jsem. Ze svého hlediska měla na prostou pravdu, vždyť i většina mých známých žila v domnění, že je matka už léta po smrti. Její oslavný pomník postupně zarostl břečťanem pochvalných kritik, opatrně se o ni zajímaly moje pobledlé milenky na jednu noc, ale já jsem se místo odpovědi oblékl a zeptal jsem se, kde najdu nejbližší autobusovou zastávku, protože jsem neviděl naprosto žádný smysl v tom, abych jim mezi dvěma souložemi vyprávěl, že matka děkuje, daří se jí dobře, jen už celá léta nevyšla ani na pavlač.

Jen tam, řekl jsem pokladní na Východním nádraží, protože mi nabízela zpáteční jízdenku, ale já si

nikdy zpáteční nekupoval. A navíc jsem se podíval na jízdní řád a zjistil, že když pojedu tímto spojem, budu muset přestupovat někde uprostřed Velké nížiny. Chvilí jsem si říkal, že tam zavolám nebo pošlu telegram, ve kterém, odvolávaje se na náhlé onemocnění, předčítání zruším, protože čtyřicet minut strávených čekáním uprostřed maďarské pusty by pro mě bylo jako čtyřicet dní. I ta nejsušší kamenitá poušť je mi milejší než tato obilnice Evropy. Vlastně z duše nesnáším ty vlnící se pšeničné lány, ačkoli to nemá žádný speciální důvod, prostě to tak je. Někomu je na blití, když vidí hornatou krajinu, někomu zase, když vidí moře, mně vadí pusta, to je vše. Takže se tedy ukázalo, že budu muset přestupovat, a já měl sto chutí to obrátit domů, ale blesklo mi hlavou trapné řvaní z minulé noci, a tak jsem nakonec pokladní řekl, že si ten lístek přece jen koupím, a pak jsem se začal uklidňovat, že těch čtyřicet minut vlastně krásně uteče a že si budu moct alespoň projet ten text, co budu večer číst. A potom se mi vybavilo, že ze stejného nástupiště tenkrát odjížděla Judita do Bělehradu a že tomu v těchto dnech bylo patnáct let. Že celých patnáct let nosím matce z lékárny různé vitaminy a valeriánské kapky, z drogerie rtěnky, laky na nehty a barvy na vlasy, že ona sedí patnáct let v šedivém světle obrazovky anebo postává před matným zrcadlem. Když se to tak vezme, je už vlastně spoustu let mrtvá. Je to obyčejná mrtvola, jejíž pach je přebíjen máto-vým odvarem a jejíž pleť je natírána podkladovým krémem, aby dostala lidskou barvu. Mrtvola, která hraje pasiáns s hromadou prošlých smutečných oznámení. Mrtvola, nashromáždivší patnáct ročníků časopisů Rozhlasatelevize, Lékařenskývěstník

a Životavěda, které ukládá v pokoji pro služku spolu s nejrůznějšími flakony typu „ještěsemůžehodit“ a prázdnými bonboniérami „toješkodanevyhazuju.“ Takhle opravdu žila: sbírala staré krámy a dopisovala si s mou sestrou, přičemž neměla ani potuchy o tom, že už si dopisuje jen se mnou. A že můj rukopis, když píšu levou rukou, by snad ani ti největší odborníci nerozeznali od ostrých, krutých písmen psaných pravou rukou mé sestry. A že dopisy odesílají mí známí z Antverp, Bombaje nebo z New Yorku, kterým jsem namluvil, že sbírám obálky s cizími známkami.

Před patnácti lety přišel od Judity poslední pohled, který ještě poslala skutečně ona: drahá matko, pokud si mě přejete vidět, tak ať vám nezatlačují oči – psala z Caracasu a od té doby už přicházely jen peníze převodem z jedné curyšské banky, každý měsíc sedmého, na den stejně s přesností švýcarských hodiněk a v tichosti švýcarského bankovního tajemství – jelikož pět set franků měsíčně si zaslouží i ty nejpodlejší matky. Takže od Caracasu jsem psal dopisy levou rukou já a dával při tom pozor, aby neobsahovaly ani slůvko odpuštění, ani slůvko výčitek – bral jsem je jako pouhé známky života od zaživa pohřbené dcery matce, která se zaživa pohřbila.

„Drahá matko, tento měsíc budu mít tři vystoupení ve Stockholmu, napíšu zase na Vánoce, zdravím bratra a samozřejmě i vás,“ psala moje levá ruka, protože druhý den někdo odjížděl právě do Stockholmu, zatímco má pravá ruka pečlivě drtila nedopalek v popelníku.

Pár týdnů poté, co byla moje sestra tak hanebně pohřbena, začalo být jasné, že matka nevychází

z bytu nejen kvůli migréně, ale že odtud nevyjde už nikdy v životě. Že bude navěky žít v kryptě o rozloze 82 čtverečních metrů, orientované na sever, zařízené ukradenými divadelními rekvizitami, kde pohovka patří Lady Macbeth, postel Lauře Lenbach a komoda Anně Karenině. Kde i prkýnko na záchodě je rekvizitou z jednoho divadelního propadáku a na konci splachovadla se pohupuje zlatá bambulka od provazu k divadelní oponě.

A tehdy jsem si myslel, že pár dopisů by mohlo pomoci, jen jsem nepočítal s tím, že na ně matka bude odpovídat. Že s dcerou, která byla prohlášena za mrtvou a hanebně pohřbena, si začne dopisovat. Ani ve snu by mě to nenapadlo, prostě to nebylo logické a já v té době ještě spoléhal na logiku jako na slepeckého psa nebo raději na vzorně udržovaný invalidní vozík, co mě nikdy nenechá na holičkách. Přisahal bych, že logika řídí naše činy, a nakreslil jsem si také řetězec příčin a následků, které ovlivnily náš dosavadní život: co následovalo po určitých větech, co předcházelo jaké gesto, protože v tyhle věci jsem utkvěle věřil. Kreslil jsem grafy a dělal jsem si poznámky, přičemž jsem vzal v úvahu všechno od Juditiny emigrace až po poslední pohled z Caracasu. Od okamžiku, kdy jednou v noci ve svých devatenácti letech s mistrovskými houslemi jako jediným zavazadlem opustila hotel v Bělehradu a dva dny na to i kontinent, až do chvíle, kdy ji matka prohlásila za mrtvou a uspořádala jí pohřeb v nejzazším koutu Kerepešského hřbitova, u dětských hrobů zarostlých břečtanem.